

Regionalna konferencija

## „Pristup pravu na naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u regionu“

Beograd, 17-18. oktobar 2014. godine

Rezime i zaključci

**Marjan Wijers**

Iako se trgovina ljudima prepoznaje kao ozbiljno kršenje ljudskih prava, do sada se nedovoljna pažnja posvećivala pitanju kompenzacije za žrtve.

U tom smislu, značajna je presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, gde je sud našao da trgovina ljudima sama po sebi potpada pod član 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima, bez potrebe da se utvrdi da li postoji ropstvo, servitut ili prinudni i obavezni rad. Ovo ukazuje da države imaju pozitivnu obavezu ne samo da dobro identifikuju žrtve, spreče trgovinu ljudima, krivično gone trgovce i zaštite žrtve, već i da žrtvama omoguće delotvornu pravnu sredstvo. Kompenzacija je ključni element delotvornog pravnog sredstva.

Reč „delotvoran“ je od suštinskog značaja ovde: nije dovoljna samo teorijska mogućnost, već mora da postoji stvarna mogućnost da žrtve traže i *de facto* prime kompenzaciju. Ovo je značajan izazov. Iako zakon u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji daje mogućnost potraživanja kompenzacije u okviru krivičnog postupka, u praksi, vrlo mali broj žrtava zaista i dobije kompenzaciju, bilo od trgovca ili od države. Retko ko od njih dobije kompenzaciju kroz parnični postupak, takođe.

U praksi, žrtve su ozbiljno obeshrabrene da traže kompenzaciju. U krivičnom postupku imovinskopravni zahtevi se po pravilu odbacuju ili se o njima ne odlučuje, uz argument da bi to odugovlačilo postupak. Parnični postupak neprihvatljivo dugo traje i teško je dokazati zahtev za naknadu štete, a uz to žrtva nema finansijskih sredstava da vodi dug i skup sudski postupak. Čak i kada se zahtev dosudi, iz različitih razloga je vrlo teško, čak i nemoguće, obezbediti njegovo izvršenje. Državni fondovi za kompenzaciju žrtava ozbiljnih krivičnih dela ne postoje ili ne funkcionišu.

Iz ugla žrtve, kompenzacija je ključni element pravde. Kroz kompenzaciju društvo priznaje da je žrtvama učinjeno neko zlo, i ona predstavlja uslov da žrtve ponovo steknu poverenje u pravni sistem i pravedni svet. Kompenzacija im pomaže da se oporave i osnažuje ih da nastave sa svojim životom. Ona, takođe, služi i za obeshrabrivanje trgovaca, jer ih udara tamo gde su najosetljiviji, a to je njihov novac.

Opet, postoje mnoge prepreke koje je potrebno prevazići. Neke od njih su i nedostatak svesti i znanja kod relevantnih aktera u pravosudnom sistemu, manjak informacija i nedostatak pristupa besplatnoj pravnoj pomoći, uslov da žrtva ima redovan imigrantski status ili da bude

Project supported by:



fizički prisutna na datoj teritoriji. Finansijske istrage usmerene na tokove prihoda od trgovine ljudima još uvek nisu uobičajene, a i ako dođe do konfiskacije imovine, ona odlazi državi umesto da se koristi za kompenzaciju žrtava, te žrtve ostaju praznih ruku.

Kada govorimo o žrtvama trgovine ljudima u cilju prinudne prostitucije, vrlo često se njihov pristanak da se bave seks radom tretira kao pristanak na zlostavljanje i eksploataciju. Ovo šalje dve poruke: prvo, seks radnice je moguće zlostavljati nekažnjeno, i drugo, pravo žena na zaštitu od nasilja zavisi od njihove seksualne nevinosti ili, tradicionalnije, njihove „časti“. Treba da se ozbiljno zapitamo da li je to poruka koju želimo da pošaljemo. Da li zaista verujemo da ljudska prava jednako važe za sve ili su neki od nas ipak jednakiji od drugih?

Postoje različiti mehanizmi za potraživanje kompenzacije: od učinioca kroz krivični ili parnični postupak, ili, ako nije moguće dobiti kompenzaciju od učinioca, kroz državni fond. Iskustvo pokazuje da parnični postupak nije realna mogućnost; skup je, traje godinama, strašno je opterećujući i, čak i u slučaju pozitivne odluke, žrtva sama treba da obezbedi izvršenje presude. Većina žrtava se ne bi ni usudila to da uradi, a svakako ne kad se radi o organizovanom kriminalu. A većina trgovaca će osigurati da ne poseduje imovinu na svoje ime. Da ne spominjemo činjenicu da ako žrtva izgubi slučaj, može se desiti da joj sud naloži da plati sve sudske troškove, uključujući i troškove trgovca. U svetlu ovih prepreka, može se čak postaviti pitanje da li je moralno uputiti žrtvu trgovine ljudima na parnični postupak. U svakom slučaju, to se ne može smatrati delotvornim pravnim lekom.

Ostaje kompenzacija kroz krivični postupak i državni fond. Osnovna prepreka u krivičnom postupku je zahtev da razmatranje imovinskopravnog zahteva ne odugovlači postupak. Opet, ovu prepreku je moguće prevazići, kao što pokazuje praksa u Holandiji. Za to su potrebni vreme, motivisane sudije i uporni advokati, ali moguće je. Neophodno je i unapređenje finansijske istrage i mogućnosti zamrzavanja i oduzimanja imovine stečene kriminalom, kao i korišćenje tih sredstava za kompenzaciju žrtava.

Ako nije moguće dobiti kompenzaciju od učinioca, zato što ne mogu biti identifikovani ili zato što protiv njih ne može da se vodi postupak, državni fond za kompenzaciju žrtava krivičnih dela sa elementima nasilja je neophodan. Kao što je pokazano, ovakav fond se može finansirati na različite načine: od opštih poreza, kao što se radi u Holandiji, ili, što je kreativnije, od malog procenta svakog osiguravajućeg ugovora, kao u Francuskoj, ili od oduzete imovine koja je stečena vršenjem krivičnih dela.

Najvažniji zaključak ove konferencije je da u većini slučajeva načini postoje. Konvencije su ratifikovane. Zakoni su tu. Ono što je potrebno je koristiti ih. Nisu nam potrebni novi zakoni. Potrebna nam je implementacija postojećih. Ovde leži svet izazova za nas, i da bi se taj svet osvojio, potrebni su nam kreativnost, upornost i, iznad svega, posvećeni advokati, tužioci i sudije. Ova konferencija je imala za cilj da to postigne.